

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 338.3

JEL Classification: G 30

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Абрамова І. М., к.е.н., доцент

Пенська І. О., к.е.н., доцент

Харківський інститут фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Анотація: Стаття присвячена особливостям застосування різних методів оцінки фінансової стійкості підприємства та дозволяють більш ефективно управляти нею залежно від визначених факторів впливу.

Метою статті є дослідження методологічного апарату визначення фінансової стійкості підприємства як запоруки його економічної стабільності.

Фінансова стійкість досліджується за допомогою трьох методів: абсолютних значень (агрегатного), коефіцієнтного та інтегрального. Найбільш розповсюдженим є метод агрегатів, за яким розраховуються три агрегати фінансової стійкості підприємства, відповідно до яких визначається тип фінансової стійкості. За коефіцієнтним методом застосовують від 2 до 20 коефіцієнтів. Інтегральний метод дозволяє генерувати комплексну кількісну оцінку, за якою підприємство ранжують за рівнем фінансової стійкості. Для інтегрального методу застосовують описові моделі (експертні, описові) та формалізовані (економіко-математичні) моделі.

В результаті дослідження виокремлено різні методи та специфіку їхнього застосування щодо оцінки фінансової стійкості підприємства. Найбільш затребуваними та використовуваними є коефіцієнтний та агрегатний методи, але для оцінки динаміки оцінюваного явища - фінансової стійкості декількох підприємств, або одного підприємства у різні проміжки часу, використовують бальний та інтегральний методи.

Зазначена методологія рекомендується для застосування підприємствами України, які працюють в умовах кризових явищ та жорсткої конкуренції, з метою забезпечення постійної платоспроможності та виконання зобов'язань.

Для забезпечення фінансової стійкості від підприємства вимагається відволікати значні фінансові ресурси на сплату зобов'язань, які б в свою чергу, могли б бути використані на отримання додаткового прибутку. Тому підприємство повинно постійно вирішувати завдання критичного рівня достатності фінансової стійкості та оптимального рівня рентабельності.

Ключові слова: підприємництво, фінансова стійкість, методи оцінки, фактори впливу, платоспроможність.

THE PECULIARITIES OF METHODOLOGICAL SCHEME OF RESEARCH IN FINANCIAL STABILITY OF AN ENTERPRISE

Iryna Abramova, PhD in Economics, Associate Professor

Iryna Pienska, PhD in Economics, Associate Professor

Kharkiv Institute of Finance of

Ukrainian University of Finance and International Trade

Abstract: This article is devoted to the peculiarities of various methods of assessing the financial stability of an enterprise, which allows to more effectively manage a company in light of various impact factors.

The article aims to research the methodological scheme of determining the financial viability of an enterprise as a prerequisite for its sustainability.

Financial stability is studied with the help of three methods: absolute values (aggregation) method, coefficient method and integral method.

Aggregation method is the most common. Three units of financial viability of an enterprise are calculated with it. The type of financial stability is determined with the help of these three units.

Coefficient method involves using 2 to 20 factors. Integral method allows you to generate a comprehensive quantitative assessment, according to which the company ranks in terms of its financial stability. Descriptive models (expert, descriptive) and formal (economic and mathematical) model are used in integral method.

The study singled out various methods and specifics of their application to assess the financial stability of the company. The most popular and widely applied are coefficient and aggregation methods, but to assess the dynamics of the estimated effects and financial stability of several companies or one company at different times, one should implement score-based and integral methods.

The above mentioned methodology is recommended for use by enterprises in Ukraine, working in conditions of crisis and fierce competition, in order to ensure permanent solvency and obligations of the company.

The company is required to divert significant financial resources to pay obligations which, in turn, could be used for additional income to ensure the financial stability of the company. Thus it has to constantly deal with the problem of sufficient critical level of financial stability and optimal profitability.

Keywords: *enterprise, financial stability, evaluation methods, impact factors solvency.*

Постановка проблеми. Управління фінансами підприємств шляхом реагування на поточні виклики економічного середовища є неефективним через неможливість адекватно оцінювати проблеми і швидко приймати відповідні рішення. Внаслідок посилення глобалізації економіки України після укладання економічної частини угоди з країнами ЄС, що супроводжуються військовими діями і політичною нестабільністю, для національних підприємств значно посилюється конкурентне середовище, що вимагає застосування превентивного фінансового планування та прогнозування.

У зв'язку з цим оцінювання фінансової стійкості разом з управлінням сталим економічним розвитком є важливими умовами для забезпечення постійної підтримки достатнього рівня ефективного функціонування підприємства. Тому процеси оцінки та удосконалення методології дослідження фінансової стійкості та розвитку підприємства набуває дедалі більшого значення в динамічних умовах ринкового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок в розробку інструментарію оцінки фінансової стійкості та стабільності економічного розвитку підприємства зробили такі автори, як П. Є. Житний, Б. С. Заєць, В. О. Калишенко, Т. Д. Костенко, В. С. Марцин В. В. Нагайчук, В. О. Подольська В. В. Трохимова, І. В. Ходан та інші. Переважно зазначені автори визначають процесний аспект управління фінансовою стійкістю в процесі функціонування підприємства, визначаючи поряд з цим категоріальну змістовність поняття фінансової стійкості.

Дослідження наукової літератури показало застосування різних методологічних підходів до оцінки фінансової стійкості суб'єкта підприємницької діяльності, які відрізняються за своїм змістом, цілями здійснення та підсумковим результатом вимірювання.

Невирішені складові загальної проблеми. В науковій літературі не вирішено питання щодо визначення співвідношення критично допустимого рівня фінансової стійкості та оптимального рівня рентабельності капіталу підприємства. Оскільки ці питання є протилежними за цілями, то підприємство повинно постійно вирішувати завдання критичного рівня достатності фінансової стійкості та оптимального рівня рентабельності.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є узагальнення та доповнення існуючих методів та факторів оцінки фінансової стійкості підприємства з визначенням доцільності та особливостей їх застосування залежно від цілей аналізу та управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як і будь-яке економічне явище, фінансову стійкість підприємства як комплексну його характеристику, можливо визначити за трьома основними підходами: за методом агрегатів (абсолютних значень), за методом коефіцієнтів та за допомогою інтегрального показника. Останній, у свою чергу, будується за двома способами: 1) за рахунок зваження за вагомістю дискретних показників, обраних експертами, на вагові бали або коефіцієнти та 2) шляхом об'єднання дискретних показників, обраних дослідниками, в економіко-математичну модель. Зазначені основні підходи складають основу комплексу різноманітних методів оцінки фінансової стійкості.

За ступенем або частотою застосування найбільш поширеним є *коефіцієнтний метод*, в процесі здійснення якого лежить застосування фінансових коефіцієнтів, за якими в сукупності визначають не тільки рівень фінансової стійкості, а й оцінюють рівень фінансового стану за окремими оціночними критеріями, виділити можливості і загрози підприємству в майбутньому, а також переваги та складнощі поточного існування [1].

Застосовуються показники двох груп. Першу групу складають коефіцієнти, що визначають співвідношення джерел фінансових ресурсів (коефіцієнти: фінансової незалежності або автономії, обернений йому - фінансової залежності, фінансового ризику, маневреності оборотних активів, маневреності власного капіталу, фінансування, забезпеченості оборотних активів власним капіталом, забезпеченості запасів власним оборотним капіталом тощо. До другої групи належать коефіцієнти покриття, що характеризують

ють фінансову стійкість, виходячи з витрат на покриття вартості запозичених джерел, які несе підприємство по обслуговуванню зовнішніх боргових джерел фінансування (коєфіцієнти структури покриття довгострокових вкладень, фінансової незалежності капіталізованих джерел, довгострокового залучення коштів, покриття відсотків тощо) [2].

На основі *маржинального методу* здійснюється оцінка запасу фінансової міцності (ЗФМ) шляхом порівняння фактичного або планового рівня чистого доходу підприємства з порогом рентабельності (точкою беззбитковості). Перевищення чистого доходу над порогом рентабельності формує позитивну величину ЗФМ в абсолютному та відносному вимірі, Зворотна ситуація свідчить про збитки і вимагає перегляду стратегії бізнесу або відмови від нього.

В процесі застосування маржинального методу всі витрати підприємства в залежності від впливу на них обсягів виробництва і реалізації продукції поділяються на дві частини, які по-різному впливають на генерацію майбутнього прибутку: умовно-змінні та умовно-постійні (розподілені та нерозподілені).

Сума постійних витрат і валового прибутку складає маржинальний дохід підприємства. За допомогою маржинального методу (окремого визначення постійних і змінних витрат, використання показника маржинального доходу) визначається точка беззбитковості або поріг рентабельності, а саме обсяг чистого доходу підприємства, необхідного для покриття всі постійних і змінних витрат підприємства [3].

Точка беззбитковості за визначенням не передбачає ані прибутків, ані збитків. За допомогою цього показника розраховується ЗФМ в абсолютному вираженні та у відсотках, який дає змогу постійно відстежувати поточні значення ЗФМ на підприємстві. Зниження ЗФМ нижче встановленого підприємством рівня свідчить про негативні явища, наближення до нуля та далі - до загрози банкрутства.

Бальний або експертний метод передбачає використання мінімальної кількості найбільш вагомих фінансових коефіцієнтів, що визначаються за *методом коефіцієнтів*, які здійснюють найбільший вплив на фінансову стійкість та сталий розвиток. Далі відібрані коефіцієнти підлягають ранжуванню, шляхом їхнього коригування на визначені експертом бали або вагові коефіцієнти залежно від сили впливу на формування кінцевого показника - стану фінансової стійкості.

Оцінюванням показників залежно від їх фактичних значень, виявленням умов, за якими визначені показники будуть знижуватися або підвищуватися, і насамкінець, розрахунком інтегрального показника у вигляді загальної суми балів визначається загальний клас фінансової стійкості [4].

За *матричним методом* баланс підприємства представляється у вигляді матриці. На горизонтальному рівні розташовані статті активу, які представлені двома групами: оборотні та поза оборотні засоби. За вертикаллю представлені укрупнені статті джерел фінансових ресурсів: власні та боргові джерела. Таким чином у матриці за балансовим методом виділяють чотири квадранти: 1) необоротні активи, що фінансуються за рахунок власного капіталу; 2) необоротні активи, що фінансуються за рахунок позикових джерел; 3) оборотні активи, що фінансуються з власних джерел; 4) оборотні активи, профінансовані з невластних джерел [5]. Матричний метод дає можливість визначити зв'язок статей активів та статей пасивів балансу, визначити всі критерії та їхні кількісні значення, що беруть участь в моделі оцінки фінансової стійкості.

Інтегральний метод, який як і бальний по суті може бути експертним або економіко-математичним. Цей метод дає змогу на основі відібраних експертом дискретних показників, виходячи з величини їхнього впливу на кінцевий результат, розрахувати загальний показник оцінки рівня фінансової стійкості на основі об'єднання в інтегральну модель окремих показників. Найчастіше в моделі інтегральної оцінки використовують такі коефіцієнти, як індекси постійного активу, реальної вартості майна та оборотного капіталу, коефіцієнти покриття матеріальних запасів власними оборотними коштами, маневреності власних коштів, довгострокового залучення позикових коштів, накопиченої амортизації, співвідношення позикових та власних коштів тощо [6].

Всі інтегральні оцінки, побудовані на основі експертної оцінки, незалежно від того, чи використовуються вагові коефіцієнти, чи вагові бали, мають суттєвий недолік – вони не дають змогу точно кількісно виміряти комплексний показник (стан), який оцінюється. Але зазначений недолік покривається перевагою застосування інтегрального методу, яка полягає в доцільності використання методу у двох випадках. По-перше, метод доречно використовувати, коли оцінюють декілька підприємств у порівняних умовах - за комплексом однакових дискретних показників на конкретний момент часу. По-

друге, інтегральний метод дає можливість оцінювати тенденцію оцінюваного явища для одного підприємства за різні періоди часу. Таким чином, за допомогою інтегрального методу оцінюють тенденції динаміки оцінюваного явища.

Факторний метод спирається на здійснення факторного аналізу фінансової стійкості, який може здійснюватися методом ланцюгових підстановок або методом абсолютних різниць показників, що змінюються, на основі яких можна зробити висновок про тенденції зміни фінансового стану підприємства. У якості факторів обираються найбільш вагомі елементи капіталу, які шляхом власної динаміки чинять найбільший вплив на результативний показник – фінансову стійкість підприємства.

Показникам, які обираються для використання у факторному методі оцінки фінансової стійкості, експертом присвоюється відповідний ранг: найвищий ранг (1) має показник, який найбільше забезпечує фінансову стійкість, а це є власний капітал підприємства. Далі за зростанням оцінок визначаються ранги показників, які впливають на фінансову стійкість за спаданням важливості [7]. Найвищому рангу може відповідати максимальна оцінка (за 5-, 10- балами тощо), тоді ранги окремих показників залежно від їх впливовості визначаються за спаданням.

Підсумовуючи стислу характеристику особливостей використання методів оцінки фінансової стійкості, можна сформулювати висновки щодо поєднання або специфіки застосування окремих методів оцінки.

За *факторним методом* краще оцінювати динаміку темпів зміни показників капіталу. За *маржинальним методом* краще оцінювати запас фінансової міцності як різницю між чистим доходом підприємства (плановим для фінансового планування та фактичним – для фінансового аналізу) та порогом рентабельності. Недоліком маржинального методу є те, що ЗФМ не дає оцінку рівня платоспроможності підприємства (забезпечення платіжними засобами та незалежності від боргових джерел фінансування).

В основі *коефіцієнтного методу*, який використовує аналіз коефіцієнтів фінансової стійкості, лежить спосіб визначення окремих аспектів фінансової стійкості, які можуть бути покладеними в використання іншими методами (*бальним, факторним* тощо).

Основною ознакою та перевагою застосування *бального методу* є можливість визначення класу фінансової стійкості підприємства на основі відібраних експертом фінансових коефіцієнтів.

Інтегральний метод є переважним методом застосування у разі, коли необхідно здійснити порівняльну характеристику різних підприємств за один звітний період, або одного підприємства за різні звітні періоди. Цим усувається основний недолік методу – неможливість точно виміряти рівень показника або стану, що підлягає оцінці.

Найбільш затребуваними та використовуваними є *коефіцієнтний та агрегатний методи*, але для оцінки динаміки оцінюваного явища - фінансової стійкості декількох підприємств, або одного підприємства у різні проміжки часу, використовують *бальний та інтегральний методи*.

Оцінка фінансової стійкості за кількісними показниками формується як на основі окремих дискретних показників, які впливають так, або інакше на фінансову стійкість підприємства, так і з використанням сумарних інтегральних показників.

Для формування системи дискретних оціночних показників фінансової стійкості і подальшого їх об'єднання в інтегральну оцінку необхідно визначитися з *класифікацією факторів впливу* на фінансову стійкість підприємства [8, 9].

За *інтенсивністю взаємодії* фактори фінансової стійкості поділяються на такі, що *тісно взаємопов'язані* між собою (коефіцієнт кореляції між факторами наближається до плюс (мінус) одиниці, тобто дія одного фактора спричинила дію іншого або декількох інших) та *незалежні фактори* (коефіцієнт кореляції між незалежними факторами близький до нуля).

За *місцем виникнення* фактори поділяють на *внутрішні* (наприклад, релевантні витрати - ті, на які підприємство має вплив в поточний момент часу) та *зовнішні* (наприклад, нерелевантні доходи та витрати, які не залежать від зусиль та діяльності підприємства).

За *важливістю результату* фактори впливу поділяються на основні (що найбільше визначають фінансову стійкість підприємства) та другорядні (які майже не впливають, або їхній вплив обмежений).

За *характером впливу* фактори поділяються на *екстенсивні* (кількісний приріст фінансової стійкості зумовлено пропорційним збільшенням значень дискретних показників, що впливають позитивно, та відповідно – зменшенням значень окремих показ-

ників, що впливають на результативний показник негативно) та *інтенсивні* (коли результатом впливу на результативний показник є непропорційна динаміка дискретних показників або коли має місце якісне поліпшення результативного показника).

За терміном використання виділяють фактори *поточного управління фінансовою стійкістю* та фактори, що чинять *стратегічну дію* на фінансову стійкість підприємства у довгостроковій перспективі.

За способом виявлення виділяють фактори *явні*, що виявляються під час попереднього аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства за відомостями офіційної фінансової звітності, та *приховані*, які можуть бути ідентифіковані як такі під час аналізу оперативної інформації підприємства за внутрішніми джерелами.

За часом дії існують *постійні фактори*, вплив яких не залежить від часу та суттєво не змінюється, та *змінні фактори*, вплив яких на фінансову стійкість підприємства постійно змінюється.

За ступенем поширення виділяють *загальні фактори* (які притаманні всім всім галузям економіки) та *специфічні* (діють в окремих випадках).

За структурою існують *прості* фактори (які не розкладаються на окремі елементи) та *складні* - ті, що мають свій склад з окремих неподільних елементів, які можна кількісно виміряти та проаналізувати.

За можливістю впливати на дію фактору розрізняють *суб'єктивні* (що залежать від діяльності людей) та *об'єктивні* (не залежні від діяльності юридичних та фізичних осіб, або ті, що формуються під впливом дуже великої кількості людей та підприємств).

За можливістю вимірювання фактори поділяються на *кількісні фактори*, які можна виміряти кількісно, та *якісні* (які характеризують внутрішні якості та особливості).

За рівнем підпорядкування існують фактори *першого порядку* (фактори, що чинять безпосередній вплив на фінансову стійкість підприємства) та фактори *другого та інших порядків* (які опосередковано впливають на фінансову стійкість підприємства).

Висновок. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання полягає у постійній платоспроможності, тобто здатності виконувати зобов'язання у визначені терміни та у повному та при тому, щоби уникнути втрат для поточної операційної та інвестиційної діяльності. Недостатня ліквідність активів на конкретний момент часу призводить до зупинки підприємства через неплатоспроможність. Надлишкова ж ліквідність, особливо заморожена у надлишкових власних оборотних коштах, вкладених у виробничі запаси, сприяє зростанню витрат на їх утримання, втрат від псування, а також недоотримання додаткових процентних доходів від розміщення капіталу у комерційних цілях та стримування темпів сталого економічного зростання підприємства.

Важливо так управляти фінансовою стійкістю підприємства, використовуючи доцільні для його конкретного стану адекватні показники та методи визначення, щоби забезпечити її оптимальний кількісний рівень. Тільки адекватна оцінка фінансової стійкості, дає змогу ефективно нею управляти. Стратегічна фінансова стійкість підприємства в умовах динамічного ринку є необхідною умовою для виживання підприємства, якщо вона супроводжується сталим економічним його розвитком.

Перелік посилань.

1. Базилінська О. Я. *Фінансовий аналіз: теорія та практика. 2-ге вид. Навчальний посібник / О.Я. Базилінська. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 328 с.*
2. Шеремет О. О. *Фінансовий аналіз : Навчальний посібник. / О. О. Шеремет. – К. : Кондор, 2011. – 196 с.*
3. Житний П. Є. *Фінансова стійкість підприємства і її вплив на економічну безпеку регіону / П. Є. Житний, В. В. Тищенко // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2012. – № 1(172). – С. 57-60.*
4. Заюкова М. С. *Теорія фінансової стійкості підприємства: монографія / М. С. Заюкова. – Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2011. – 155 с.*
5. Калишенко В. О. *Огляд та узагальнення методичних підходів до оцінки фінансової стійкості підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kalishenko-vo-moskalets-km-oglyad-ta-uzagalnennya-metodichnih-pidhodiv-do-otsinki-finansovoyi-stiykosti-pidpriemstva/>.*
6. Чемчикаленко Р. А. *Фінансовий аналіз : Конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівень – бакалавр галузь знань – 0350 «Економіка та підприємництво» напрям підготовки – 6.030508 «Фінанси і кредит» / Р. А. Чемчикаленко. – ХІФ УДУФМТ, 2011. – 328 с.*
7. *Кількісна оцінка фінансової стійкості підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу :*

http://www.analizplus.com/2/7_5.php.

8. Нагайчук В. В. Методичні підходи до оцінювання фінансової стійкості підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Prom/2012_1/Naqaitchuk.pdf.

9. Тютюнник Ю. М. Формування методики факторного аналізу показників фінансової стійкості підприємств / Ю. М. Тютюнник // Облік і фінанси АПК: міжнародний науково-виробничий журнал. – 2010. – №1. – С. 111-115.

10. Яловий Г.К., Бакеренко Н.П. Концептуальні підходи до визначення фінансової стійкості підприємства// Економічний вісник НТУУ КПІ. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://economy.kpi.ua/uk/node/286>.

Стаття надійшла: 10.02.2016 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горювий Д.А.

УДК 336.226.3

JEL Classification: E 620

АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ АЛГОРИТМ РАСЧЕТА НАЛОГА НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ

Афанасьева М. А., экономист

Национальный технический университет

"Харьковский политехнический институт"

Аннотация. Предлагается новый алгоритм расчета налога на добавленную стоимость, сохраняющий преимущества НДС по сравнению с другими косвенными налогами и позволяющий избежать ряда трудностей его администрирования. Приводится расчет ставок налога с использованием статистических данных из раздела национальных счетов. Вводятся дифференцированные ставки НДС статистические, равные произведению одинаковой для всех обычной ставки и доли валовой добавленной стоимости в выпуске продукции, разной для разных КВЕД. Важно, что произведение ставки НДС статистической и стоимости реализации (как части выпуска) дает налог именно на добавленную стоимость.

Базой для исчисления налога является стоимость операций по поставке товаров (услуг), некорректируемая на затраты, что не требует дополнительных вычислений, а только фиксации, тем самым существенно сокращая возможности для манипуляций. Напомним, что в применяемом в настоящее время непрямым методом расчета налог исчисляется как разница между налоговыми обязательствами и налоговым кредитом. В предлагаемом методе понятие налогового кредита отсутствует.

На лицо простота предлагаемого алгоритма по сравнению с действующей системой электронного администрирования.

Ключевые слова: НДС, алгоритм, национальные счета, добавленная стоимость, выпуск продукции, виды экономической деятельности, ставка НДС, налоговый кредит, налоговое администрирование.

AN ALTERNATIVE ALGORITHM FOR CALCULATING THE VALUE ADDED TAX

Marina Afanasieva, Economist

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

Summary. A new algorithm of calculation of VAT has been proposed. It retains all the advantages of VAT as compared to the sales tax. The proposed statistical VAT rate is proportional to the usual rate and the ratio of value added to output for a particular type of economic activity. Respectively, the product of statistical rate and sale provides value-added tax. Note that the shares of value added in the issue are different for different types of activities, so there will be different statistical VAT rates. The usual rate of taxation of added value is the same for all CTEA, now it is 20% in Ukraine.

At the same time, the base for calculating the tax is the sale of products that do not require additional calculations by the taxpayer, but only fix it that essentially reduces the possibility of manipulation. The current algorithm is the tax base should be calculated as the difference between tax liabilities and tax credits. A new algorithm doesn't contain the concept of the tax credit.

The tax is calculated according to statistical rates of the past period, and later recalculated with current data by the tax authorities. The simplicity of the proposed algorithm is obvious compared with the existing system of electronic administration.

Statistical rates are calculated on the basis of an independent competent State Statistics Service data, so it helps to balance the interests of different subjects of the market.

The new algorithm can also be used for the analysis of compliance with the law.